

MÚLTMENTŐ

A HOSSZÚHETÉNYI HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYESÜLET KIADVÁNYA 12.

Megújult a templomkülső

Mai templomunkat 1733-ban kezdték építeni *Nesselrod* pécsi püspök 20 000 téglát kitevő ajándékából, valamint a hetényi és martonfai hívek által összehordott kőanyagból. 1740-ben *Fonyó Sándor* püspöki helynök szentelte fel Szent Miklós püspök tiszteletére. A templom a közelmúltban, 1989-ben kapott kőporos vakolatot, majd 2007-ben új tetőt és toronykeresztet. A mostani külső felújítás során, a műemlékvédelmi szempontok figyelembe vételével viszszerényeri a templom eredeti megjelenését, vakolatdíszzeit. A fotó a 60-as években készülhetett, amikor még a temetőbe vezető út mentén az utolsó épület az orvosi lakás és rendelő volt. Pontosan mikori lehet a kép?

2018.

MÚLTMENTŐ

“Aki megírja szülőföldje történetét, az nagyobb és értékesebb munkát végez, mintha egyetemes történelmet írna. A hűség a szülőföldhöz a legnagyobb erő a táj felemelésére.”

Kanyar József

Kedves Olvasó!

Egyesületünk kiadványát immár tizenkettedik alkalommal adhatjuk kézbe. Ahogy korábbi számainkban, úgy ezúttal is igyekeztünk hűek lenni fenti mottonához és eredeti elképzeléseinkhez: Kutatni, megmenteni a szülőföld múltját oly módon, hogy minél többen meg is ismerjék azt.

Egy baranyai kicsi faluban születtem, hosszúhetényi kötődésem középiskolai osztálytársnőm révén kezdődött. Akkor még nem sejtettem, hogy valaha majd munkahelyem, lakóhelyem lesz ez a gyönyörű vidék. A falusi életforma, a hagyományokhoz ragaszkodó családi légkör végigkísért akkor is, amikor szüleimmel, nagyszüleimmel pécsi kertés házba költöztünk.

A néptánc szeretete és művelése főiskolás koromban fordította figyelmemet a néprajz felé, amelynek élő adatközlői még nagyszüleim voltak. A hagyományos ételek, tartósító eljárások ugyanúgy jelen voltak a családban, mint a varrás, kézimunkázás vagy az ünnepi szokások visszatérő rendje. Valószínű ezek a gyökerek határozták meg pályaválasztásomat is, és inspiráltak a népi szöveg és néptánc „C” kategóriás tanfolyamainak elvégzésére is.

Pedagógusi munkám során nagy hangsúlyt fektetek a hagyományok tiszteltetére, legyen az népszokás, tárgyi kultúra vagy étkezés.

Örülök annak, hogy egyesületünkben – fogékony fiatalokkal – olyan visszatérő eseményeink vannak, ahol hagyományos réstet, húsvéti patkókalácsot készítenek, vagy kolbászt, hurkát töltenek régi helyi receptek alapján. Ilyenkor fülemben csengenek mamám tanácsai, intelmei vagy az ezekhez kötődő babonák, hiedelmek, és tudom, hogy mennyi mindent köszönhetek nekik.

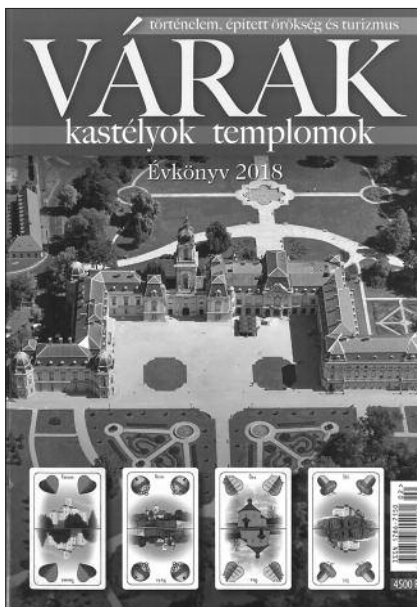
Kívánom minden fiatalnak, hogy találjon vissza – e kiadvány útján is – a gyökereihez és legyen büszke az őseitől átvett (lehet ma már nem mindig praktikus) ismereteire, mert ettől gazdagabb lesz a lelke!

Az egyesület nevében köszönöm Andrásfalvy professzornak, Berci bácsinak, hogy egy korábbi írását rendelkezésünkre bocsátotta.

Köszönjük ifj.Pető Sándor segítségét, aki lelkes lokálpatriótaként szinte munkatársunk volt a szerkesztés során!

Pappné Pintér Ilona

Dombay János nyomában

Öt éve indult útjára a **Várak Kastélyok Templomok Évkönyv**, melynek legújabb 2018-as számában dr. Szabó Máté régész a településünk határában található római kori villagazdaság újbóli feltárásáról számol be.

A *Dombay János nyomában – elfeledett római kori villa a Mecsek lábánál* című írása bemutatja a korszerű régészeti módszerekkel végzett kutatás menetét, valamint azokat az eredményeket, amelyek némiképp átírják *Dombay János* megállapításait. Az írás végén a lelőhely jövőjéről is említést tesz, melynek kialakításába a környék lakóit is javasolja bevonni.

A kiadvány szerkesztője *Kósa Pál*. Az évkönyv 4200 Ft-ért megrendelhető a 72/511-580-as telefonon ill. a ZIMédia email címén : info@zimedia.hu

Mi is így gondolja...

„A történelemben nincs „beféjezett múlt”. A legendától a végkövetkeztetésig örök izzás, forrongás a múlt, míg elválik igaz és hamis, a színarany és salak. [...] A történelem alapiskolája ugyanis a helytörténet. Meséig nyúló szálait közvetlen környezeted, családod történetén keresztül ismered meg először. Az események, fogalmak, folyamatok ott íródnak fel a „tisztá lapra”, a mindenre kíváncsi gyermekfejekbe. A világos, egyszerű képletek bővülnek azután falu, város, megye vagy ország, még később világtörténetté.”

Dr. Gál József

“Hagyományörzés: elcsépelet szó mostanság. Az emberek nagy része divatból csatlakozik a hagyományörzés zászlaja alá, ám sokkal mélyebb helyről fakad ez, mint gondolnánk. A hagyományörzés a neveltetésből fakad, melyet a fogyasztói társadalom, a mai világ – felfoghatatlan szinten irt – azért, hogy fogyassunk: ideológiát, mely pénzünkbe kerül.”

Jankovics Anna

“Be kell hordanunk, hajtánunk mindent. A szavakat is. Egyetlen szó, egy tájszó se maradjon kint. Semmi sem fölösleges”

Kányádi Sándor

MÚLTMENTŐ

**A HOSSZÚHETÉNYI
HAGYOMÁNYÓRZÓ EGYESÜLET
KIADVÁNYA**

Székhelye:

7694 Hosszúhetény, Verseny u.9.

Telefon: 72/490-827

nepiegyuttes@hosszuheteny.hu

Szerkeszti az egyesület.

Felelős szerkesztő: Papp János

A címlapterv Marsai Ágnes munkája

Készült Pécssett, Molnár Csaba nyomdájában

Küldjön egy képet!

Mindig örömmel fogadjuk, ha olvasóinktól kapunk egy-egy régi fotót vagy egyéb dokumentumot.

A Szolga-ház (ma "Szederfás-ház") kipakolásakor kaptunk egy-egy régi fotót vagy egyéb dokumentumot. A Szolga-ház (ma "Szederfás-ház") kipakolásakor kaptunk *Molnár János-tól* néhány üvegnegatívot, melyet előhivatva találtunk a mellékelt fotóra. A korabeli fénykép nem Hetényben készült, ahogy a többi sem, de a csoportképen szereplő egyházi személy *Szolga István*, akinek elsősíes, 1913. július 2-án keltezett emléklapját is megtaláltuk a házban. A mise Hosszúhetényben volt.

A Magyar Katolikus Lexikon segítségével négy települést találtunk, ahol Szolga István nevű pap szolgált. A Tolna megyei Harcon 1918-24-ig, Tengelicen 1928-30-ig, Mánfán 1930-31-ig, Kóvágószőlősen 1941-42-ig. A nyilvántartás hiányossága miatt a többi időszak nem ismert ill. további kutatást igényelne. Egy biztos, hogy ezt az egyházi személyt 1951-ben bekövetkezett halála után hazahozták, és a hetényi temetőben helyezték, 62 éves korában, örök nyugalomra a családi kriptában. A fotón a katonaruhás férfi feltehetően Szolga Sándor, akinek fia volt a Fő utcai ház utolsó leszármazott tulajdonosa.

A családi kötelékek kibogozásában *Végh György* volt segítségünkre, aki nagyanyján keresztül állt rokoni kapcsolatban a Szolga familiával.

Az alsó fotót *Radó Tihamér* kapta *Mühl Ferencné*től, nem sokkal halála

előtt. Mivel ma már a képen láthatók közül senki sem tud információt nyújtani, *Sebők Jánosné*, *Rózsika* néni segítségével nyomoztunk, akinek édesanyja is szerepel a fotón. A csoportkép a 70-es évek legelején készülhetett egy buszos kirándulás alkalmával, Harkányban. Lehet, hogy a helyi termelőszövetkezet szervezte a kirándulást mert a képen szereplők együtt dolgoztak a hetényi tsz-ben. (Szabó Istvánné Papp

Rozália, Radó Miklósné Imrő Rozália, Vörös Andrásné György Rozália, Kovács Ferenc, Bencze Jánosné Gyenis Erzsébet, Mühl Ferencné Bózsza Mária, Papp Imréné Kis Katos Rozália, Ferencz Jánosné Ferencz Katalin)

Szeretne-e, tudna-e valaki még mesélni erről az időszakról? Nincs olyan régen.

Küldjön egy képet a Múltmentőnek!

Nem volt szabad öt óra előtt hazamenni

Szabó Lászlóné emlékei az aratásról

“Hosszúhetény évszázadokon keresztül igazi paraszt-falu volt, hisz a környéken elég sok volt a szántóföld. A bányászat ekkor még ismeretlen volt, így csak egyetlen foglalkozás volt: a földművelés; ez adott kenyeret. Ez azonban ezer változatban jelentkezett a falusi emberek életében. Mindenekelőtt a fő termények a gabonafélék voltak, azonban a gabonafélék közül a búza, a kenyérgabona terményeknek nem sok termőföldje volt, csak a Cseresznyés-úttól dél fele, hisz Hetény dimbes-dombos, girbe-gurba. Amennyire a községnek szüksége volt, annyi viszont elegendő volt.”

Hangfelvétel: Bocz György 2009. március 2.

Mariska néni a Hosszúhetényi Aratónapok lelkes segítője. 2009 óta vesz részt az aratási hagyományok felelevenítésében, melyet azóta is két évente rendezünk meg falunkban. Saját élményein, tapasztalatain keresztül eleveníti meg a régmúlt emlékeit. Hogy dolgoztak szülei, nagyszülei, dédszülei a nyári kánikulai hőségben az év egyik legfontosabb eseményén az aratáson, mely „munka gyümölcse” életet adott embernek és állatnak. Arra kértem, forgassuk kicsit vissza az idő kerekét...!

– Úgy emlékszem vissza az aratásokra, mintha tegnap lett volna. Az aratás Péter-Pál napjától, június 29-étől indult. Az aratás reggelén korán reggel bedagasztották a kenyeret, általában a nagymama, ő sütötte. Anyám és apám megetették az állatokat, édesanyám megfejté a teheneket. A legfontosabb volt, hogy minden állatot elláttak. A mama kiszaggatta a kenyértésztát, amit betevett a szakasztóba egy konyharuhával, mert az adta ki a kenyér formáját, kerekességét. Majd kisült a finom, kovászos kenyér, amiből 5-6 darabot sütött, és egész hétre elég volt. Összepakoltuk az elemőzsiát és a félékés (félkés, karoskosár) kosárba tettük, ami egy hosszúka fűles kosár volt. Kenyeret, kolbászt, sonkát, szalonnát, tejfölös túrót, hagymát, tejfölös uborka salátát – amit már előző nap behűtöttünk. A bor és a pálinka úgy maradt hidegen, hogy a vödörben leengedtük a kútba, jól lehűtöttük, így sokáig kitartott, nem melegedett meg a 30 fokok hőségben sem.

–Mikor indultak az aratás helyszínére, mire ennyi mindennel elkészültek?

–Hét órakor már a főszerzősített lovakkal indultunk a hosszú kocsival, amire még ülésdeszkákat is tettünk, hogy minél többet ráférjünk. A kocsit saroglyába tettük a szénát és az itatóvödört a lovaknak.

–Milyen szerzősítókra volt szükség a munkához, mit vittek még magukkal?

–A kaszát, a sórot (sarlót), a geréblyét meg a kéveköti madzagokat vittük. A gabona szárából is készítettünk búzamadzagot, főleg akkor, mikor az odakészített már elfogyott. Úgy tekinték össze a búzaszálakat és készítették belőle a kéve köztöt nagymamámék.

– Merre felé volt a földjük a faluban?

– Mi pusztai földnek hívtuk, de most úgy tudnám elmondani, hogy a benzinkúttal szembeni területen, az út túlsó oldalán. Egy hold föld volt körülbelül. Ez a nagypapám földje volt, Szabó Istváné.

– Amikor leérték faluvégre, hogy kezdődött meg a munka? Felszáradt addigra már a harmat?

– Igen az aratást, akkor kezdhettük csak meg, mikor leszáradt a gabona. Pattogott majdnem a szöm, vizesnek nem szabadott lennie. Elsőként kipakoltunk mindent, majd előkészültünk és megkezdődött az aratás. Párban arattunk, nálunk általában a nagypapa volt az „elükaszás”. Ő ment legelő. A nagymama szedte utána a markot. Aztán jött édesanyám, meg édesapám, majd a fiatal párok, meg a gyerekek. A párom, Szabó Laci, 1966-ban került hozzánk, ő is aratott velünk. Én 19 éves voltam, ő 21.

Ifjú házaspár. Szabó Lászlóné Kiss Mária és Szabó László.

–Mit viseltek aratáskor? Gondolom fontos volt a nagy meleg miatt a fejfedő is!

–A nagypapa lábán fuszekli (zokni) volt és bőszáru gatyá, amit télön szűtt imögge viselt. A fején kalap. A marokszedők hétköznapi viseletben voltak – kötött kapcában (harisnya) és mamuszban (pacskerban), amit

mindig a bólyi pacskerostól vettek a vásárban. Posztóból készült, bőr talppal. Az asszonyok széles szoknyát vagy pöndőt viseltek (ami nem volt kikeményítve) a szoknya alá két pöndőt húztak, rá kékfestő köténnyel (konyhakötény is kékfestős volt), amit a Nagynyarádiak árultak a vásárban. Felülre imögöt (*szűk ujjú blízt*) húztak. (Hetényben az 50-es években már a Móricz boltban is be lehetett szerezni a vettes kapcát, vagy más néven patent harisnyát.) Az asszonyok feje keszkenyővel (kendővel) volt bekötve az is megvolt, hogy hogyan kötik be a fejüket, mert nem szabad volt akárhogy. A mama mindig azt mondta, ha rosszul kötöttük: „*Úgy néz ki a fejötök, mint a paprikás asszonyoknak!*„ (A kalocsaiak jártak ide paprikát árulni.) Előttem van, ahogy mama mindig „rétingösen„ járt (a mama nem volt fázós), rajta mi sosem láttunk berliner kendőt, akármilyen tél volt. Csak egy imögben járt. 1904-es születésű volt és 80 évesen halt meg. Egyik mamám sem vetkőzött ki, a viseletüket egész halálukig hordták. Azt mondták, ők nem lesznek egyszoknyásak!

a madzagot. Körülbelül 3-4 marok adott ki egy kévét. Amikor már gyűltek a kévék a két kalangya közé kikötöttünk egy lepüdőt (*lepedőt*), hogy a kisebb gyerekeknek árnyékot csináljunk. Délben összehordtuk a kévét kalangyába, 12 kéve adott ki egy köröszót /kalan-gyát. A szemek mindig középen voltak. Le lett nyomva, hogy a szemek jó szorosan legyenek, ha jön a szél, ne vigye le. Volt, amikor le is kötöttük a kévét, hogy a szél ne tudja fölkapni.

Harangszóra abbahagytuk a munkát. Elsők voltak az állatok. Először megetették, megittatták őket. A lovak is egész nap velünk voltak. Kikötöttük őket a kocsi mögött lévő saráglyához. Oda lett rakva nekik a széna és a nyakukba akasztva az abrakos szűtt tarisznya (*vászon tarisznya*), amibe a zabot tettük. Ugye a lovakat itatni is kellett! A lovakat befogták édesapámék és lementek a Vakcsai forráshoz. Amíg ittak a lovak, megterítettünk és megvártuk őket az ebéddel. Mikor visszaértek, az egész család odaült a kévékre. Vittünk magunkkal szűttes abroszt, amit

“A Kiss mama 1984-ben halt meg, a Szabó mama, meg 1993-ban. Ez a kép 1966-ban készült róluk a mi esküvőnkön. Bocz Pista bácsi volt a násznagy.”

–*Hányan laktak a Kossuth utcai házban, ami ma is az otthona?*

–Gyerekkoromban heten laktunk együtt. Akkor még élt a dédnagypapa és a dédnagymama, a nagymamám (*Kiss Jánosné*), édesapám (*Kiss István*), édesanyám (*Kiss Istvánné Szabó Mária*), a nővérem (*Kiss Rozália*), és én. Így voltunk heten. A Szabó nagypapáék (*Pimisa papa*) ott laktak a Fő utcán ahol most a Szabó Gyuriék, a szomszéd-ságukban. Őket mindig előttük kellett fölshedni a lovaskocsival, ahogy aratni mentünk.

–*Hogy emlékszik vissza az aratási munkára, ami az elmondottak szerint egy nagy családi esemény volt?*

–Emlékszem, a család asszonyaira, ahogy a dere-kukra volt kötve a madzag. Amikor fölshedték a markot alátették

leterítettünk, arra tettük az elemózsiát. Jól esett a finom ebéd, majd ebéd után egy óras pihenőt tartottunk. Kemény munka volt ilyen melegben, meg kellett kicsit pihenni közben. Pintős üvegben (*kb. 1,6 l-es üveg*) vittük a bort, abból ittunk mindannyian, kivéve a gyerekek, mert azért ők csak vizet ittak. Egyszer megesett, jó régen, hogy beleesett a kútba egy üveg, úgy a 60-as években lehetett. Meg is feledkeztünk róla. Amikor tisztítottuk a kutat körülbelül 20 év elmúltával, előkerült a pintős üveg a kút mélyéről. Jól le volt dugaszolva és benne épségben a bor. Megkóstoltuk finom volt, hát megittuk.

–*Napnyugtával fejezték be a munkát? Gondolom jól elfáradtak!*

–Nem volt egyszerű, de én azt sosem hallottam egyik

rokonomtól sem, hogy elfáradt volna. Nagyon jó hangulatban telt a munka mindenki viccelődött, tréfálkozott egymással, de volt egy íratlan szabály; nem volt szabad öt óra előtt hazamenni, „Mert nagy fön van még a Nap – azaz nagyon világos van, – és ha előbb hazaérünk, visszazavar-nak minket a faluból.” – mondták a hetényiek.

Nosztalgia aratás. Tíz évvel ezelőtt sok lelkes segítővel – köztük Szabóné Mariskával, Jakabné Rózsával és Szabó Györgyvel – megelevenedett a régi aratások hangulata. A fotó 2004-ben készült egy későbbi aratónapon, melyet az elmúlt évben már ötödik alkalommal rendezett az elszármazottak baráti találkozásán a művelődési központ.

–Hány napig tartott az aratás?

–Beletartott két napba is, úgy hogy reggeltől estig dolgoztunk, persze ez mindig attól függött, kinek mekkora földje volt és hány féle gabonája. Először aratták a búzát, utána az árpat, majd a zabot.

A gabonának még sokáig kint kellett hálni a behordásig. Kalongya forgató Illés napján (július 20.) mindig nagy szélviharok jöttek, felkapta a kévéket. Ha vihar volt utána mindig újra össze kellett rakni és megkötni, mert szétszórta a szél. A rokonság összefogott és Illés nap után Szent István napjáig behordtuk a gabonát. Az is egy nagy ünnepségnek számított. Szinte minden háznál voltak lovak. Jöttek a fogatosok lovas kocsikkal jött a sógor, koma segíteni.

Emlékszem, egyszer *Bózsa Rozikáék* földjére, a Cukor kút felé kellett mennünk Lacival a gabonáért. Rózsikáékkal komák voltunk. Ahogy fölpakoltuk, puff földültünk, lecsúsztam a kévékkel együtt a lovas kocsiról. De szerencsére nem lett semmi baj. Ez 1967-ben lehetett. Sok kedves emlék, nevetés, vidám pillanat kötődik az aratáshoz. Fiatalságom szép emlékei.

A *Dallos Nándi* bácsiék szomszédaink voltak. A Marci bácsi a Nándi bácsi nagypapája, meg a Pipi Panni néni a nagymamája – segítettek nekünk, mikor cséplés volt. Segített az összes szomszéd, *Kiss Miklósék*, is akik alattunk laktak. Ő unokatestvére is volt édesapámnak. A szűrűbe (szérű – szép sima terület az udvarban) került a gabona. Ott össze lett rakva asztagba. Megvolt, hogy hogyan kell rakni a kévéket. Tetejét lefedték gabonával, mint egy háztetőt, „tetejezték”. Szorosan rakták, hogy ne folyjon bele a víz. Még benne volt a szöm. Nem a gabonaszemeket kellett felülre tenni, hanem a tövét, mert ha jött az eső, a töve fent volt, akkor azon le tudott csurogni az eső, így az alját megóvta. Ezután jött a cséplőgép, előre meg volt, hogy mikor kihez jön. Először jöttek hozzánk Kiss Jancsiékhoz,

utána mentek Kiss Miklósékhoz. Több gazda összefogott, akik közel laktak egymáshoz, együtt hordták a gabonájukat. Szépen egymás után lecséplették. 1-2 napig is eltartott a munka. Szent Istvánig, be kellett takarítani mindent. Mindenkit a nagy munka után megvendégeltek. Sütés- főzés volt ilyenkor is. Ezért mondtam, hogy nagy ünnepségnek számított.

–Kinek volt a faluban cséplőgépe?

–*Tamás Feri* bácsira emlékszem. Ő volt a gépész. Nagyon jól értette a szakmáját, ezért őt nagyon szerettek hívni. Minden családot külön kellett csépleni. Több ember kellett ehhez a munkához is. Egynek fel kellett mennie a dombra, egy etető is kellett. A cséplőgép egyik felén jött ki a szöm, ahogy a rostán átengedték, hátul pedig jött ki a szalma, és külön a pilva (*peilyva*) a szalma alatt, meg a törek. Volt külön pilvás lik az asztag mellett (*fából egy ketrec, azt is leborították, hogy ne tudjon megázni.*) A pilvát felhasználták a vályogra. Itt Hetényben nagyon jó sárgaföld volt a téglaháznál. Abból vetették a vályogot. Mindent felhasználták, a szalmát az állatok alá télen, a töreket etetésre is. Összekeverték takarmánnyal, árpadarával, búzadarával, így dúsították. Általában a tehének kapták eleségül.

Cséplési csoportkép. A kép jobb oldalán, a cséplőgép kerekét fogja Tamás Ferenc gépész.

–A búzát ugye szárítani kellett, míg a malomba került. Hol szárították és hová vitték megőröltetni?

–Mi már a pécsváradi malomba vittük a lecséplt búzát. Én a Ledneczi malomra emlékszem meg a Radó malomra. Az állatoknak valót itt Hetényben még megőrölték. A Ledneczi malom üzemelt a legtovább. „Vámot” kellett hagynunk a gabonából az őrlésért, amivel a család is etethette az állatait. Nem pénzt adtunk.

Hosszúhetényben mindenki családi körben oldotta meg az aratást. Nem jöttek arató munkások, arató brigádok máshonnan. Mert van egy hetényi nóta is, „Nagyheténybe, nagyheténybe nincs több legény csak három, az is elment, az is elment részt aratni a nyáron.” Lehet voltak rész aratók, akik mentek Hetényből máshová dolgozni, hogy megszületett ez a nóta, nem tudom.

Poór Gabriella

„Azt írta az újság...”

Egy lelkes segítők *Pető Sándor* újságíró jóvoltából, újságokban megjelent hosszúheténnel kapcsolatos írásokat olvashatunk a közösségi médián. A Hosszúhétény története oldalon is megjelent cikkekből szemezgetünk és a fenti címmel a jövőben is szeretnénk felidézni ezekből.

*Dr. Kiss Árpád*nak hívták azt a hosszúhétényi tanítót, aki egy országos kémügy részese volt. A kirakatügyről a magyar napilapok és hetilapok egyaránt beszámoltak 1964 decemberében: megírta a Népszava, a Magyar Nemzet, a Dunántúli Napló (és valószínűleg a többi megyei lap is), a Szabad Föld, a Képes Újság pedig fotót is közölt. (*Archív képünkön*) Nagyjából ugyanúgy kezdődnek a tudósítások, mint a Magyar Nemzeté:

„Azok vádolnak, akiket kémeknek szántak. A vádlott a nyugatnémet hírszerző központ, amely – az azóta nyugalomba vonult hitlerista tábornok, s a háború után “demokratikussá” vedlett nyugatnémet kémfőnök vezérlete alatt – Gehlen-szervezet néven vált hírhedtté az egész világon.

Négy ember áll a mikrofonok elé: egy hosszúhétényi tanító, *dr. Kiss Árpád*, egy postatisztviselő, *Seres Imre*, egy mozdony- és motorvonat vezető, *Lantos Károly*, s a MAHART tisztviselője, *Horváth Endre*. Valamennyiüket megkörnyékezték a Gehlen megbízásából. S mind a négyen jelentkeztek a magyar belügyi szerveknél, azután, hogy beszervezték őket a nyugatnémet kémiszolgálatba. Szombaton a Magyar Sajtó Házában megtartott nemzetközi sajtóértekezleten mondták el történetüket.”

A Népszabadság is beszámolt az esetről. A pártlap cikkét *Szabó László* írta, aki ugyanezen évben kezdte a tévénél a negyed századig futó Kék Fény szerkesztését. Részlet az 1964. december 6-án megjelent írásból:

ÖNKÉNT JELENTKEZTEK

Sajtótájékoztatón tárták fel nyugatnémet hírszerző szolgálatba beszervezt magyarok a Gehlen szervezet ausztriai működését.

„Villognak a vakulámpák. Magyar és külföldi újságírók négy férfi fényképeznek a kormány Tájékoztatási Hivatalának szombati sajtókonferenciáján, az újságíró-szövetségben; egy vasutast, egy postást, egy hajóst és egy tanítót. Közülük hármat a nyugatnémet hírszerző szervek beszervezték, de ők önként jelentkeztek a magyar hatóságoknál. A negyedik, a tanító, *dr. Kiss Árpád* pedig háteret fest mindahhoz, amit a többiek elmondanak.

Az MHBK igazi feladata

Dr. Kiss tavaly tért haza Ausztriából, ahol a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége nevű ellenforradalmi szervezetnek a titkára volt. Ő beszél először. Disszidálása után nevelő lett a hirtenbergi fiúotthonban. Szerette a munkáját. Tagja lett az MHBK-nak. Itt ismerkedett meg *Sütő István*nal, az MHBK ügynevezett csapatcsendőrével, és *Sárvári László*val, az MHBK elhárítótisztjével. *Kiss Árpád* később meggyőződött róla, hogy az MHBK vezetői a nyugatnémet kémiszolgálatnak dolgoznak. Hogy miből? Felszólították őt, hogy a nevelésére bízott fiatalok hozzátartozóit otthonról csábítsa ki Ausztriába, rokoni látogatásra, és *Sárváriék* majd összejönnek velük.

Honnan kapják a pénzt?

Eleinte nem akarta érteni, miért kell ez. Megmondták. Kémanyagot akarnak gyűjteni tőlük, s akit lehet, beszerveznék.

— *Azt mondták, elvárják tőlem, hogy segítsek. Sütőékről tudtam, hogy erkölcsstelen, léha emberek, akiknek a fő jövedelmük a Gehlen-szervezettől származik. Igyekeztem távol tartani tőlük magamat és a fiúkat. Nem rajtam múlt, hogy később az MHBK ausztriai titkára lettem. Talán a hiúsággal akartak megfogni. De ez a tisztesség módot adott arra, hogy még inkább a kulisszák mögé lássak. Zákó András, az MHBK vezetője éppúgy ügynök, mint Sárváriék, akikről később azt is megtudtam, hogy a szervezet legfőbb céljaul a magyar népi demokratikus rendszer megdöntését tűzték, s tevékenységüket a nyugatnémet hírszerző központ irányítja és pénzeli. Sárvári például közvetlenül tőlük kap magas fizetést. Ennek fejében megkörnyékezi az Ausztriába érkező magyar állampolgárokat, s a legkülönbözőbb trükkökkel próbálja beszervezni őket. Cinikusan beszél egy-egy itthon lebukott ügynökről: majd lesz más! Ismerőse egy *Fördös Teréz* nevű nő, akinek az apja vendéglős, a vendéglőjük a Westbahnhof, vagyis az érkezési pályaudvar közelében van. A többi között, itt környékezik meg a kikerkező magyarokat...*

Ezen a területen dolgozik egy *Bedd Zoltán* nevű 56-os diszidens is – aki ügynököket toboroz a kiutazó turisták közül, s hírszerző anyagot szed ki belőlük –, aki a *Kossuth* tüzérségi iskola hallgatója volt, s mint ilyen, az ellenforradalom előtt államellenes összeesküvésben vett részt.

Dr. Kiss Árpád kiábrándult az emigrációból, s tavaly hazatért Magyarországra, ma pedagógus Hosszúhétényben”

Dr. Kiss Árpád 1964-től 1975-ig dolgozott a hosszúhétényi iskolában. Tud-e róla valaki?

Andrásfalvy Bertalan

A „tánc” születése

Tánc - ez a szó mai nyelvünkben ritmikus, szabályozottan ismétlődő emberi mozgást jelent, melyet általában zenére, énekre járnak. A táncnak a muzsikához való szoros kapcsolatát kifejezi az eredeti, a görög nyelvből átvett latin szó: chorca („tánc”). Ebből jön a kórus, az énekkar, az énekkar helye a templomban, továbbá a choreum, ami annyit tesz, mint a görögből vett orchestra. Mindkét szó annyit jelent, mint táncház, a tánc helye, az európai nyelvekben a zenekar (orchestra) vagy a hangverseny helye. Maga a tánc szó is közös gyökerű szinte az összes európai nyelvben: Tanz (német), tanec (szlovák, cseh, orosz), tanssi, tanhu (finn), tants (észti), dans (román). Mi a tánc szavunkat valószínűleg a németből vettük át.²

Más nyelvekből átvett szavaknál a művelődéstörténet és a néprajzi kutatás feltételezi azt, hogy egy új, idegenből jött szó azért honosodhat meg egy nyelvben, mert a szóval új fogalom is érkezett. Eszerint ha a tánc szó nyelvünkben német eredetű, mi magyarok addig nem is táncoltunk, amíg a táncot a németektől meg nem tanultuk? És a többi nép, az angol, a francia, a román, a lengyel is csak később kezdett el táncolni, miután ez a szó (és tánc) elterjedt és átvehették? Ez valóban képtelenség. A legfejletlenebb társadalmak is ismernek táncokat, sőt az állatok között is vannak olyanok, amelyek többé-kevésbé ritmikus, ismétlődő, táncszerű mozgásokat tesznek, és ezek a mozgulatok nincsenek összefüggésben élelemszerzéssel vagy más hasznos tevékenységgel.

Éppen azért, mert oly sok nyelv vette át ezt a szót, föl kell tételeznünk, hogy ezzel egy új fogalom is megjelent a népek életében. Ha tüzetesebben megvizsgáljuk azokat a szavakat, amelyek a táncsal kapcsolatosak, a mi nyelvünkben is rendkívül sok kifejezésre találunk, melyek a tánc különféle mozgásbeli sajátosságaira utalnak. A táncol szó helyett mondhatjuk, hogy jár (járja, megjárja, eljárja), ugrik, sűrög, forog, tombol(...), fordul, apróz, lép, megrak, pontoz stb. Bizonyos táncoknak, táncolási módoknak – nemcsak a magyarban, hanem más nyelvekben is – olyan megjelölés is ismerjük, melyek függetlenek a tánc szótól. Dunafalván (Dunaszekcső-sziget) tavasszal járták a leányok a bőjti ugrózt, mert a leány körtáncra nem is volt érvényes a bőjti tánctilalom. Nem is nevezték táncnak. Hasonlóan karikáznak, fércelnek, sivitelnek, hajabokáznak, futnak, ugranak a leányok körben, Somogyban és a Duna mentén, a Sárközben és Szlavóniában is. A németek a körtánc járására nem használják a tánc szót, hanem azt mondják: reigen. Később lesz csak jelzős szerkezettel Reigen-tanz (körtánc) a neve ennek a formának. A románban a körtánc neve hora, vagy sîrba (ejtsd:szirba), általában pedig joc (ejtsd: zсок) vagyis játék. Táncolni általában: a juca, de ők is átvették a tánc szót, dans. Mindebből már sejthető, hogy a tánc szóval az addig gyakorolt táncoktól eltérő, új mozgásformát jelöltek, és ez az új forma terjedt el a szóval.

A tánc felfokozott, művészi mozgás. Nem gyakorlati, „hasznos” tevékenység, hanem érzelmek, indulatok megélésének, kifejezésének és megszelídítésének eszköze, nyelve. Kifejezheti, elmélyítheti a szeretetet, a kapcsolatot, az egybetartozást, és kifejezheti a harcot, a vetélkedést, a

gyűlöletet és a küzdelemre készülődést. Az embert ezek a szélsőséges érzések mélyen érintették a kezdetektől, de a társadalom ezek kifejezését nem mindenkor engedte meg, és nem minden formában. Az európai középkorban a szeretet, az összetartozás érzését csak igen visszafogottan, nyilvánosan csak a körtáncokban, lánctáncokban engedte meg. Az összefogódzott lánctáncban énekszóra vagy muzsikára egyszerre mozgó emberek táncba kifejezte a közösséget, és erőt sugárzott minden résztvevőre és szemlélőre. Az egyén csak e közösségen keresztül „beszélhetett” mozdulataival, választójával, kettejük kapcsolata másképpen nyilvánosságot nem kaphatott.

A harc, a gyűlölet kifejezésére, a vetélkedésre, párbajra a középkori társadalom nyilvánosan nem adott engedélyt. Ez nem jelentette azt, hogy effajta táncokra, küzdelmekre nem került volna sor, de nem nyilvánosan. A spártai ifjak az ókorban harci táncsal, a pürrikionnal készültek a háborúra. Lukianos róluk írta: „Így aztán le is győznek mindenkit a zene és a ritmus vezetése mellett... előjáróikat és vezéreiket táncvezetőknek nevezték.”³ Így táncolva, nem ritkán aszszonyaik énekkíséretére küzdöttek egymás ellen a szatmári botoló cigányok a közelmúltban, de a XVIII. századi periraktól tudjuk, hogy táncolva verekedtek még a magyarok és a szerbek is a Dunántúlon. Csak azért maradt fenn írás ezekről, mert halállal végződtek. A török ellen küzdő magyar hajdúk fegyveres harci táncáról is vannak írásos és rajzos tudósítások: ezeket saját énekszavukkal is kísérték. Xenophon Anabazisában írt arról, hogy a visszavonuló és elcsigázott görög zsoldosok pihenőjükön harci táncban gyönyörködtek, és abból vettek új erőt. Ebben az ellenséget és saját harcosaikat megjelenítő szereplők vívtak színlelt élethalálharcot, melyet természetesen a görög harcos nyert meg.⁴ A középkor óta Európában számos helyen jártak ún. moreszkát, ebben a pogány és a keresztény harcosokat jelenítették meg a táncosok, és a színlelt viaskodás után a keresztények győzelmét ünnepelte a közönség.⁵

Az ünnepi, színjátékszerű szertartásos táncokat nem számítva Európában a reneszánszig csak kör- és lánctáncokat jártak. Páros tánc nem létezett. Szerencsések vagyunk, mert a középkor és a reneszánsz táncairól számos freskó, kódexekben rejtőző illusztráció, rézmetszet és olajfestmény készült. *Fra Angelico* Utolsó Ítélet⁶ című festményén az üdvözültek az angyalokkal összefogódzva táncolnak körben a Paradicsomban. Maszkos körtáncot ábrázol Albrecht Dürer⁷ egy metszete, hogy csak e kettőt említsem. Ez a lánctánc, füzértánc, a carole vagy karole, az espringola, a branle. Ezeknek a járását mondták a németek reigennek.⁸

Thoinot Arbeau 1588-ban megjelent táncokról szóló művében, az Orchésographie-ben teljes képet nyújt a XVI. századi Franciaország táncvilágáról, és egyben egész Európa reneszánsz táncvilágáról. Művében már említ páros táncokat is, de az ő életében ezek jelentették a legújabb divatot: azt a szabadságot, hogy a közös lánctánc már szétszakadhatott, és a férfi párjával külön is fordulhatott. A legelterjedtebb, általánosnak mondható táncok, az ő idejében még a branle-ok, a füzértáncok különféle változatai. Branler fran-

ciál ide-oda lendülést, ingást, lóbálást, rázást jelent, rokon az angol brawl, az olasz brando és a spanyol bran szóval. Nyilvános multságokon ez volt a nyitó tánc, és csak ezután kerülhetett sor más táncokra. Maguk a branle-ok is többnyire két, ritkábban három részből álltak. Ugyanaz a dallam megszólalt lassan páros, majd gyorsabb páratlan ritmusban. Ezt a gyakorlatot nevezték proportiónak, és elterjedt egész Európában.¹⁰ *Reverend abbé*, XIV. Lajos francia király erdélyi ügyvivője a következőket írta 1736-ban *Bethlen Miklós* nevében¹¹: „A mi összes táncaink nem állnak egyébből, mint amit Franciaországban branles-nak vagy contredanse-nak neveznek. A táncosok kezét adnak egymásnak, és az első vezeti az egész sort. Előbb elég lassú lépéssel kezdi, majd kissé élénkebben folytatja és a gavotte-hoz hasonlóan végzi, melyben a férfi két kezével átölelve az őt követő hölgyet, azt többször megforgatja, de anélkül, hogy forgatás közben az alkotott félkörből kilép – úgy, hogy egy nagy teremben hétényolc forog hölgyével, miközben a többiek pontosan megtartják a félkör alakját.”¹²

A későbbi századokban ez a zárt vagy nyitott lánc- vagy füzértánc fokozatosan kiszorult a multságokból, egyre többet táncolnak már a kiszakadt körből párosan, majd a legtöbb helyen el is maradt a kezdő lánctánc, helyette a férfi párosan táncol hölgyével, azt forgatta, kerülte, amint ezt újra képeken is megfigyelhetjük (pl. a *Birckenstein*-féle gyűjteményben 1886-ból¹³). A rögtönzött páros forgó és forgató táncok azután újra szabályozódnak, és létrejönnek számos változatban a máig is élő, kötött motívumokból álló ún. kontratáncok,¹⁴ a tánc újra szabályozottá válik. Ez a folyamat azonban nem mindenhol zajlik le így, hanem csak Európa középső és nyugati felében. Ott tehát, ahová eljutott a reneszánsz szabadsága, individualizmusa, vagyis addig, ameddig a nyugati kereszténység terjedt. Ez a nagy kulturális választóvonal Nyugat- és Közép-Európa, valamint Kelet-Európa között. A Magyar Királyság egyértelműen ehhez a nyugati félhez tartozott, keleti határain túl kezdődött az ortodoxia világa, ahová már sem a clunyi reform, sem *Szent Ferenc* forradalma, sem a reneszánsz, sem a reformáció, sem a barokk szellemisége nem hatolhatott be társadalmat és gondolkodást átalakító erővel, legfeljebb külsőségekben vettek át valamit az uralkodók. Kelet-Európában napjainkig tartott a lánctáncok szinte kizárólagos uralma, a horák, kolók, a horovodok táncvilága. A keleti Kárpátokon túl, a Magyar Királyság egykori határain túl élő moldvai csángók táncéletébe is csak a legutóbbi évtizedekben került bele a páros tánc valamilyen formája. Itt kihívó, szemérmetlen dolognak is számított volna egy férfi és egy nő külön tánca.

A rögtönzött páros táncok világában már megjelenik szelíd formában a szerelem, az összetartozás érzésének az ellentéte – harc, a vetélkedés táncos kifejeződése. De csak ott, ahol a körtáncok felbomlása után kialakult improvizáció nem lép be az újra szorosan kötött kontratáncok világába. Páros táncainkban ott van egymás mellett és után, egyetlen táncfolyamatban a szorosan átöleléses forgó, aztán a pár elengedése, csalogatása, megcsalása, az üldözés, a kijátszás, az egymással versengő szerep is. Ez a szerelem teljessége, a catullusi *odi et amo*¹⁵ visszfénye. Erről a páros táncról szólnak költőink is. Balassi Bálint „Bebek Judit nevére”,¹⁶ „Júliát hasonlítja a szerelemhez”,¹⁷ (...) *Arany János* „Öldöklő Angyal”¹⁸ című töredékében.

(...) A gyermekköltészet és szokásvilág az egykor a felnőttek körében élt, kialakult költői formákat, dalokat, táncokat, szokásokat, ritmusokat őrizhette meg. A magyarság egykori lánc- és körtáncai ma már csak néhány néprajzi cso-

portban jelennek meg, rendszerint nagylányok karikázóiban, elsősorban a Sárközben, a Duna mentén, az egykori szlavóniai magyar sziget falvaiban, Somogyban és néhány palóc faluban. De mindenütt megvoltak ezek az énekes-táncos, párválasztós gyermekjátékok, melyeket ma sem nevezünk táncnak, hanem csak játéknak. Többnyire csak kislányok, kisebb fiúkkal – akik hamarosan ki is maradnak majd a leánycsapatból – karéjban, körben, lassú tempóban fordulnak, lépnek körbe, s van, hogy egyikük még bent áll, vagy bent ellenkező irányban halad, szintén e ritmusban lépkedve. Amikor ez a bent járó párt választ, szakít ki magának a körből, derékon kapja, és sebesen forogni kezd vele, a nóta frissbe csap át:

„Ezt szeretem, Ezt kedvelem, Ez az én kedvesem”

vagy

„Ezt ölelem, Ezt csókolom...” stb.

A kör vagy szétszakad szintén párokra, vagy tapsolva kíséri énekével a bent forgókat. *Kiss Áron* Magyar gyermekjáték c. gyűjteményében, a Magyar Népzene Tára első, Gyermekjátékok című kötetében tucatjával találjuk változatait a magyar nyelvterület minden részéből.¹⁹ Szemünk előtt ismétlődik meg az, amiről *Arbeau* írt. A középkori lánctánc szétszakad. Forradalom, újítás, eddig meg nem tört szabadosság: valaki egyet választ ki, kiszakítja a körből, megöleli, nem szégyelli: „Ezt szeretem, ezt kedvelem...”, és forgatja, forgatja magának. Ez már nem a megszokott karikázó, lépő, futó, ugró, sergő, sifitelő karika, lánc! Két ember nyilvános magánügye, egymást élvező öröm-kapcsolatának bemutatása. Ez rohant végig egykor Európán, új szót, fogalmat és életérzést sodorva magával: ez már a Tánc.

1 Első megjelenése: Andrásfalvy 2002 a.

2 A tánc kifejezés első előfordulásai magyar forrásokban a XVI. század közepére tehetők. Erről bővebben: Tóvay. 2004. 180.

3 Lukianos 1959. 9.

4 Idézi Andrásfalvy 1980b. 117-118.

5 Domokos 1968. 229-315.

6 Fra Angelico (1387-1455) firenzei festőművész, a reneszánsz egyik kiemelkedő alakja. 1982-ben boldoggá avatták. Híres képe az Utolsó ítélet 1432-1435 között készült. (szerk.)

7 Albrecht Dürer (1471-1528) festő, grafikus és író, a német reneszánsz egyik kiemelkedő képviselője. (szerk.)

8 A kör és lánctáncok történetéről bővebben: Martin. 1979.

9 Thoinot Arbeau, eredeti nevén Jehan Tabourot (1519-1595) francia kanonok, aki a 16. századi francia reneszánsz társastáncokról szóló, *Orchésographie*, avagy a tánc mestersége (1588) c. művéről vált ismerté.

10 A proportioról bővebben: Martin 1997. 126-127.

11 Egy francia író-diplomata-pap, Dominique Révérend abbé, mintha Bethlen Miklós (1642-1716) tenné, franciául megírta a magyar író-államférfi történetét. Voltak, akik tévesen azt hitték, hogy ez is Bethlen Miklós valódi önéletrajzához tartozik. (szerk.)

12 Idézi Martin 1980a. 45.

13 Birckenstein 1686.

14 A kontratánc elnevezés az angol countrydance kifejezésből származik. Franciák által stilizált csoporttáncról van szó, amit két egymással szemben álló sor táncol. Erről bővebben: Pesovár F. 1997.b

15 *Odi et amo* (lat) Jelentése: gyűlölök és szeretek. Olyasvalakivel kapcsolatban használjuk, akivel ambivalens a viszonyunk. (szerk.)

16 Balassi 2004. 24-26. 17 Balassi 2004. 119-121. 18 Arany 2003. 1025-1034. 19 Kiss 1891.; Kerényi 1951.

Ez a cikk 2002-ben jelent meg a Pécsi Egyetem Néprajz tanszékének kiadványában.: "Közösség és identitás".

Szerk: Pócs Éva. *Studia Ethnologica Hungarica* 3. kötet 79-84. lap.

Nagykocsmából Kultúrház

Kiadványunk 9. számában a Kultúrházról írtunk. Az írásban felidéztek, hogyan lett a nagykocsmából a „kultúrszolgálatot végző társadalmi egyesületek” számára átadott közintézmény.

Kértük az olvasókat, küldjenek az épülethez kötődő történeteket, dokumentumokat. *Pető Sándor* bukkant rá egy korabeli újságcikkre, amely a döntést követő felújítás utáni avatásról tudósít. Fogadják szeretettel!

Dunántúl, 1938. aug. 2.

Hosszúhetény ünnepe Kulturházavatás, diszközgyűlés

Hosszúhetény aug. 1.

A Zengő és Hármashegy komoran magaslik az északi égre, két ellapuló nyúlványa között, alacsony dombok ölelésébe zárva ünnepre készülődik Hosszúhetény. A hosszú utcán porfelhőt kavarnak a seprők, mert nemcsak a házak elejét, de még az országutat is célba vette a tisztogatási láz. Közel a község központjához kis kápolna áll, éppen hogy meghúzhatja magát benne egy Mária szobor. Körülötte leventék sűrögnek és zöld lombosátrat emelnek eléje, táborig misé számára. A legnagyobb elevelenség a régi emeletes beszálló vendéglő körül mutatkozik. Apró, báméskodó gyermekek, komoly, feketeruhás férfiak, csillogó ruhás asszonyok veszik erre az útjukat, hogy elnézzék az öregségéből megfiatalodott házat, amelyet reggel óta öltöztetnek, mint menyasszonyt virág, zászló és girland díszbe. A kapubejárat alatt leventék buzgólkodnak, jelentések hangzanak el, amint egyik másik elvégezte a megbízatást, amit a nyakába sóztak s a vén ház falán ékes fekete hetükkel hirdeti a felírás, hogy a szálló utazó vigécek, ráesteledett emberek helyett valami másnak, valami különös nagy valaminek ad szállást: a kultúrház.

Séta a kulturházban

Czimer József dr. főjegyző, ez a tatárfejű, csendes motorember végigmutogatja a 10 ezer pengő költséggel átalakított kultúrház helyiségeit s közben akarva-nemakarva tükrözi a szorgalmas, haladó község tükörképét is, azt a sokirányú tevékenységet, amely az eredményen keresztül visszamatat mind a jegyző hősies, átforgató munkájára, mind a falu embereinek fogékony lelkére.

— *A kapubejárattól balra helyeztük el a hosszúhetényi hitelszövetkezet nagy termét, mellette a Stefánia kirendeltség kapott három szobát, egy váró, egy rendelő és egy pályázó szobát. A jobb oldali utcai frontot a Hangya üzlete foglalja el, míg az épület oldalnyúlványában a tejszövetkezet modernül berendezett tejcsarnokának jutott hely. Fent az emeleten az egyesületek helyiségei vannak. A polgári olvasóköri két szobája, mellette közvetlenül a bányatorvosi rendelő. Az ezt követő szoba a sportklubé, rádióval, könyvtárral, mint az előbbi, s végül a főutcai, félig az oldalfontra nyíló részben, két szobában dolgozik a Faluszövetség. Az udvari rész a védőnő lakását,*

tűzoltószertárat, őrszobával és legeslegháttal a valósággal hodályból átalakított dísztermet foglalja magában. Itt szándékozzuk rendezni a közgyűlést, a műkedvelői előadásokat — magyarázta, hideg faarccal a főjegyző, mintha neki magának semmi köze se volna hozzá, s mintha nem is az ő tervező feje, törhetetlen munkabírása, elszánt építő kedve vetette volna meg mindennek az alapját.

Aztán elsodorják mellőlem s lőt-fut, amint az óra rugója hajtja az órát. Amikor visszakérül, bejárjuk a tejcsarnokot, amit körülbelül 20 ezer pengő költséggel építettek meg, miután előbb megnyerte a gazdákat a szövetkezés gondolatának. A hatalmas összegből nyolc ezer pengőt a gazdák vállaltak és részvénytérítéssel fizetik, míg a többit segélyből, egyébből szedték össze.

Két napfényes tiszta helyiség a csarnok. Az egyikben a hűtő és melegítő berendezések, villanymotoros szívó kút várja, hogy munkába lendüljön, a másik helyiség a vajszoiba ragyogó csempével, mozaik téglapadlóval kirakva. Mind a két szoba alagsóvezve. A szövetkezetnek, amelybe eddig 120 gazda tömörült, a helyiségeket a község bocsájtotta a rendelkezésre.

Táborig misé

Az udvaron közben buzgón próbál a leventezekar, amelynek ma lesz az első nyilvános szereplése, már gyülekeznek a tűzoltók, rendbe fejlődnek a leventék, megcsendül a dombháton épült, községre vigyázó templom harangja s az utcákon sűrű sorokban igyekeznek az emberek a Mária kápolna felé, táborig misére, amelyet Sudár Dezső káplán mutat be az Urnak. Buzgón bólogatnak az emberek, amikor a fiatal pap, az ügyesen megválasztott textus alapján arról beszél, hogy a község vezetői milyen jól sáfárkodtak a község vagyonával, mikor a kultúrház révén gondoskodtak arról is, hogy a falu népe az anyagi javak mellett hozzájusson a tudás javaihoz.

— *Édös a szava és igön a szívhez szól —* mormogja mellettem egy öreg bácsi, reszkető kezében fagyöngyű olvasó szeméit pergetve. Szemezni kezd csendesen az eső, de mindenki állja.

Mikor vége van a misének, megindul az áradat a kultúrházhoz, ahol az ünnepség többi része zajlik le. A nagy udvar megtelik az embersereggel, a tűzoltók és leventék őrséget állnak, a káplán füstölővel és szenteltvíz hintővei bejárja a kultúrház szobáit és termeit és megáldja a falakat, amelyek között a község megélénkült szellemi életének eseményei majd lezajlanak.

Diszközgyűlés

Fél tizenegy órára jár az idő, amikor vége van a házatásnak és gyülekeznek a magyarok a nagyterembe, a diszközgyűlésre. Szorongásig megtelik a terem, akik nem tudtak bejutni, azok az udvaron szoronganak az ajtó közelében, hogy hozzájuk is eljusson abból valami, ami ott bent történik. Az emelvényt ünnepélyes arccal, boldog révüléssel az arcukon foglalják el az emberek, mintha mindannyian éreznék, hogy nagy testvéri összefogás

ceremóniái ezek, nemcsak a kibeszélés vágya hozta össze őket, a valósággá vált szép szándékok diadalát ünneplik s amikor így együtt vannak, új bátor magyar utón teszik meg az első lépést.

Bocz György uram, a falu bírása nyitja meg egyszerű, becsületes szavaival a díszközgyűlést és megköszöni az érdeklődést. Czimber József dr. elmondja a közgyűlésnek a kultúrház megépítésének a történetét, a nagy szándékot, mellyel a község először a maga erejéből akarta megcsinálni, aztán Fischer Béla volt alispán segítő keze a hónuk alá nyúlt, a minisztériumból is kaptak segítséget s egyszerre megérték, hogy a terv valóság lett, a kultúrház áll és várja a beléjesereglőket, hogy akik vonzása alá kerülnek, megízleljék a kultúra ízeit.

Sudár Dezső káplán mondta az ünnepi beszédet, amelyben hangsúlyozta, hogy az élet javai éppen olyan fontosak, mint a kultúra kincsei, ahhoz, hogy a magyar élet a falukon megújodjon nemcsak az kell, hogy az anyagi jólét emelje fel a népet, hanem az is, hogy önmagát csiszolva, művelve a nép megteremtse a maga szellemi és erkölcsi kultúráját és azt élje is. Ez a ház mindkettő megszerzéséhez utat mutat: a tejcarnok, a hitelszövetkezet az anyagi jólét céljait, a többi egyesület meg a lelki kultúrát

ápolja s a lakosságnak, hogy boldoguljon, mind a kettőből egyformán ki kell vennie a részét.

Czimber József dr. főjegyző ezután röviden összefoglalta a kultúrházban működő egyesületek célját, majd okiratot ad át az egyesületi alelnöknek, hogy ünnepélyes formában indítsa el működésüket,

A továbbiak során Ács Sándor a helyi Faluszövetség elnöke köszönetet mond az eredményért, Nagy Sándor a Faluszövetség és az országos tejközpont kiküldöttje, Békefi Pál a tejtermelők országos szövetségének képviselője, Kistóth József a baranyai tejszövetkezet megbízottja tolmácsolta a jókívánatokat a különböző egyesületek részéről, majd a közgyűlés résztvevői elénekelték a himnuszt.

A hetényi kultúrház avatással újabb vár épült abban a harcban, amelyet a falu népe érdekében vívnak azok, akiknek az a hite, hogy a népben rejlő nagy erőket is bele kell építeni a jövő életébe s ennek az új országépítésnek első feltétele a gazdaságilag anyagi jólétet élvező, kultúrált és önmaga sorsával törődő, öntudatos parasztság, A hosszúhetényi kézfogás egyik igazolása ennek az elgondolásnak...

(Zs.)

Mesélő papírok

Hosszúhetényben felláztak az olaszok

Csaknem három évtizedes már a testvérkapcsolatunk az olasz Morolóval. Kevésbé ismert, hogy olaszokkal jóval korábban is volt már kapcsolata a hetényieknek, aminek nyomát ma is látjuk. A Hosszúhetény-Zobák közutát ugyanis olasz munkások építették 1898 nyarán Baranya vármegye megbízásából. A gyorsan fejlődő, épülő Osztrák-Magyar Monarchia építkezéseinek nem volt ez ritka, hiszen a szegény Olaszország munkaereje olcsó volt akkortájt, és vándorolni kész. Az olaszok hosszúhetényi munkájáról onnan tudunk, hogy bekerült a lapokba, a munkások ugyanis egy ponton az alacsonynak érzett bér miatt felláztak, és még erőszakra is sor kerül.

Erről mesél a pécsi Napló 1898. augusztus 9-én megjelent cikke, *(képünkön)* melyben az esetről tudósít.

„A vállalkozók az erőszaknak sem voltak hajlandók engedni. Ez annyira felbőszítette az olasz munkásokat, hogy lépten-nyomon megtámadták a vállalkozókat. Ugyannyira, hogy már az életük sem volt biztonságban. Az esetről jelentést tettek Bayerlein János hosszúhetényi körjegyzőnek, aki azonnal karhatalmat kért a megyétől.”

A csendőrök kiszálltak, és letartóztattak *„egy-két embert a leglámásabbak közül.”* Ugyanaznap délután Vaniss Sándor, a pécsi járás főszolgabírája is kikocsizott Hosszúheténybe, hogy tájékozódjon, és segítse az indulatok lecsillapításában. Közbenjárására a letartóztatott embert elengedték. *„Estefelé a munkások már lecsendesedtek. A vállalkozók több engedménybe hajlandók voltak belemenni, mire a rend teljesen helyre állott. Az*

olasz munkások már újból munkába állottak” – írta augusztus 11-én az újság. Az út elkészült.

Pető Sándor

— Az olasz munkások. Pécsről írják, hogy Baranya vármegye nemrégiben elhatározta, hogy kiépíteti a hosszúhetény-zobáki országutat. Ki is írta az árlejtést és a munkálatokat olasz vállalkozók kapták meg. Nehány héttel ezelőtt vagy hatvan olasz munkást hozott a vonat Baranzamegyébe. A munkásokat az olasz vállalkozók hozták. Azután megkezdődött a munka. Ástak, kavicsoztak és lassan-lassan épült a megyei út. Hirtelen, egész váratlanul felláztak a munkások. Vasárnap a fizetés alkalmával elégedetlenkedni kezdtek és követelték, hogy a bérüket emeljék fel. A vállalkozók nem akarták ezt teljesíteni, mire annyira feldühödtek, hogy késel támadtak rájuk és Vrocstka Imre munkavezetőt meg is sebesítették. A vállalkozók az erőszaknak sem voltak hajlandók engedni. Ez annyira felbőszítette az olasz munkásokat, hogy lépten-nyomon megtámadták a vállalkozókat, ugyanannyira, hogy már az életük sem volt biztonságban. Az esetről jelentést tettek Bayerlein János hosszúhetényi körjegyzőnek, a ki azonnal karhatalmat kért a vármegyétől. A vállalkozók annyira rettegtek, hogy maguk küldöttek kocsikat Pécsre becsendőrökért. A csendőrök ma délelőtt kimentek Hosszúheténybe és letartóztattak egy-két embert a leglámásabbak közül. Vaniss Sándor, a pécsi járás főszolgabírája, ma délután Hosszúhetényre hajtatott, hogy személyes tapasztalatokat szerezzen a lázadás indító okáról.

Kép - mutató

Szeressük egymást gyerekek! Szilárd Ferenc-től kaptuk a fotót. A kép bal oldalán édesapja Szilárd Antal látható. A beállított fénykép a Dömösalján készült a Pichler szőlőben a harmincas évek elején. Jobb oldalon kötényben a tulajdonos és malomtulajdonos Pichler József. A bányászokból, munkásemberekből és zenészekből álló vidám társaságból a harmonikás „Bóti

Jánost” (György János) sikerült felismerni, aki „kertészkedéssel foglalkozott, kistraktoron árusította a maga által termelt zöldségeket, primőröket a faluban” (Dallos Nándor: *Hosszúhetény község lakosságának ragadványnevei*) Adatközlőnk a képen még felismerte Pichler Istvánt, Reisch Ferencet és Glöckler (később Galántai) „sógort”. Tud valaki további információt?

Lázár Ferencné-től kaptuk a fotót, melyet édesapja az ötvenes években készített a hosszúhetényi szállító és

légakna építkezéséről. A bányászati irodalomban ikeraknapárként jelölt építmény két egymástól 90 m távolságban lévő 6 m átmérőjű kör alakú függőleges 750 ill. 800 m mély aknából állt volna.

Már a 1930-as években a Duna Gőzhajózási Társaságot is foglalkoztatta a Hosszúhetény alatt nagy mélységben feltételezett szénvagyon, melynek létét a későbbi kutatások igazolták. Az 1950-es években a sztalinvárosi (dunaújvárosi) vaskohó jó minőségű szénnel történő ellátása miatt lett volna szükség a mecseki bányák fejlesztésére, de az itteni bányanyitás végül nem valósult meg. „A légakna mélyítését 1958-ban, a szállítóaknaét pedig 1959-ben állították le. Ekkor az utóbbi a -283 m-es, az előbbi pedig a -244 m-es mélységben állt.” (Dr. Bíró József: *Mélybánya lehetősége Hosszúhetényben*)

Kinek van még fotója, háború előtti levele, nyugtája, gazdálkodással, földdel vagy hetényi egyesületekkel kapcsolatos régi irata? Ki őriz falurészletet ábrázoló régi fotót, képeslapot? Van-e még valakinek dokumentuma a régi bányászatról, moziról, sportról? Ossa meg velünk, hogy mi is megoszthassuk olvasóinkkal!

Keserű Árpád hozta a fotókat, melyeket nagyanyjától Herczeg Tibornétól (Sz: Ferencz Magdolna) kapott. A családi fotóalbum féltve őrzött fényképeiből a fenti a Schellenberger vendéglő kerthelyiségében készült. Középen üveggel a kezében Schellenberger József vendéglős. Ő volt a mai Kossuth u. 31. sz. házban az első hentes és kocsmáros. Ezt a kocsmát vitte tovább Herczeg Antal Magdi néni édesapja. Ebben az épületben kezdődött a helyi mozizás története is.

A lenti a kocsmabelső ábrázolja, de jóval később, a hatvanas évek végén. Az egységet nem államosították, a Vendéglátó Vállalat bérelte a tulajdonostól. („Át kellett adni!”) A pult mögött az egykori vendéglős lánya Schellenberger Veronika látható, akit a vállalat 1963-tól alkalmazott. Az ajtó mögül kikukucskáló fiatalasszony pedig Herczeg Tiborné, aki szintén dolgozott a kocsmában. A báloknak, rendezvényeknek is helyet adó nagyhírű „Selöm kocsmá” 1980-ban zárt be.

Egyesületünk életéből 2018.

Egyesületünk 2018-ban a Csoóri Sándor Program jóvoltából jelentős ruhatár felújítást és technikai beszerzést tudott végrehajtani. A fentiekén kívül zenekari és oktatói, koreográfusi költségekre is kaptunk támogatást. A program második kiírására is sikerrel pályáztunk, amelyből hangszerparkunkat fogjuk fejleszteni. A pályázati forrás és az önkormányzattól kapott támogatás biztosította az együttes zavartalan működését.

Január 27-én a Sváb bálon mutattuk be legújabb német koreográfiánkat, melyet *Heil Helmut* állított színpadra. A koreográfusi költségét a Csoóri Sándor Program és a Német Nemzetiségi Önkormányzat biztosította.

Február 2-án, immár harmadszor családi táncpróbát rendeztünk. Vendégünk ezúttal *Szabó Gyuri bácsi* volt, akit elkísért lánya és fia, és fiának egykori táncos párja *Kacsánci Anikó* is. Táncbemutatójukat gyerekjátékos előzte meg, utána a Somkerék zenekar fiataljainak jóvoltából jó hangulatú táncbálo kerekedett. A táncolást éjfélig tartó nótázás követte.

A farsangból kicsit kicsúszva farsangi kolbásztöltést rendeztünk a Zengő vendégházban, ahol a fiaink által készített finomságot el is fogyasztottuk.

Március 1-jén a Muharay Szövetség felkérésére és megbízásából régiós továbbképzést szerveztünk a baranyai hagyományörző együttesek számára Kozármislenyben.

Húsvét előtt közös patkókalács

sütést rendeztünk a tájházban, ahol több receptet is kipróbáltunk. Húsvét hétfőjén fiaink sorra látogatták az együttes leányait, asszonyait.

Május 12-én, Komlón, a Baranyai Gyermek Néptánc-találkozón vett részt gyerekcsoportunk, *Lázárné Szabó Emese* vezetésével, ahol a *saját hagyomány színvonalas bemutatásáért* elismerő oklevelet kaptak.

Pünkösdkor a Német Nemzetiségi Önkormányzat felkérésére, a német közösségi ház avatóünnepségén német táncokkal járultunk hozzá a hangulatos délutánhoz.

A Talicskaolimpián, június 2-án *Lázárné Szabó Emese* vezetésével gyerektáncosaink bemutatták a komlói találkozóra készült összeállítást.

Június 8-án alfordi vendégeink előtt szerepeltünk. *Keszler Vivien* trombitált, *Kruszely Pálma* német dalokat énekelt, fiataljaink *Heil Helmut*: Szüri táncok című összeállítását mutatták be.

Június 9-én Hagyományaink vendégségben címmel rendezett a Szentendrei Néprajzi Múzeum és a Muharay Szövetség közös programot, melyre az országból 13 hagyományörző egyesület és 18 tájház kapott meghívást.

A színpadi bemutatkozás mellett az együttesek élővé tettek a skanzenben egy-egy portát, ahol különböző népi mesterségeket, termékeket, népi játékokat ismerhetett meg a látogató közönség. (Ez utóbbi, talán a rossz időnek köszönhetően sajnos nem sok volt.)

Radó Tihámér saját hímzésű bársony-

cipőkkel és mellényekkel kápráztatta el az érdeklődőket, *Bergauerné Szabó Gyöngyi* fonással és hímzéssel, *Pappné Pintér Ilona* hajfonással, *Kruszely Cecília* mozgásos játékokkal kötötte le az érdeklődő gyerekeket.

Június 19-én Győrben mutatta be a Nemzeti Táncegyüttes a *Kiegyezés* című elmúlt évi sikerprodukciónak. Ahogy az előző három alkalommal, a győri közönség előtt is nagy élmény volt számunkra együtt szerepelni a hivatásos együttes táncosaival.

Június 23-án *Nimsz Gergő* esküvőjén, 24-én a Püspökszentlászlóról Elszármazottak Találkozóján táncoltunk az együttes képviselőként.

Július 14-én táncostársunkat, *Varga Dórit* kísértük házasságkötése alkalmából az egyházi és a polgári szertartásra.

Július 25-29-ig erdélyi körutat szerveztünk. Arad, Vajdahunyad és Temesvár történelmi emlékeit kerestük fel. Úticélunk utolsó állomásán Tordaszentlászló vendégei voltunk, ahol a falunap keretében léptünk fel, és felejtetetlen napokat töltöttünk ottani barátainkkal.

1996 óta rendeznek Mohácson nemzetközi néptáncfesztivált, melyre a világ sok országából hívnak együtteseket. Idén a tíz meghívott együttes között a fesztivál második napján, augusztus 18-án, a házigazda Zora Táncegyüttes és egy görög táncosport társaságában mutatkoztunk be a fesztivál-közönségnek.

Augusztus 19-én a Velencei tó partján Velence Város Napján szerepeltünk polgármesterünk és a kisváros első emberének munkakapcsolata révén.

Augusztus 26-án rendeztük a Népviselet Napját, melyen ezúttal hetini testvérfalunk táncosai voltak a vendégek. A tájházban a Díszítőművészeti Műhely munkáiból összeállított kiállítás nyílt, melyet *Bereczkiné Fábrián Mária* mutatott be az érdeklődő közönségnek, majd ünnepi szentmisén vettünk részt népviseletben. Előtte pénteken lányaink, asszonyaink a vendégek bevonásával – immár hagyományosan – többféle rétest készítettek. A tizenkét tepsit megtöltő finomságból vasárnap kóstolót rendeztünk a moziban, a vendégegyüttessel tartott közös műsor után. Az eső ellenére sokan megtisztelték rendezvényünket, megtekintették a kiállítást és a műsort.

Szeptember 1-jén *Csák Beatrix* esküvőjén álltunk sorfalat a templomkapuban, hogy részesei legyünk életének jeles eseményén.

Fárasztó, de tartalmas napot töltöttünk Szentendrén a Skanzenban

Erdélyi útunk során a tordaszenlászói tájházban Boldizsár tanár úr segítségével ismerkedtünk Kalotaszeg népeletével és gyönyörű viseletével

Szeptember 14-én Keszthelyen, 16-án pedig hazai közönség előtt a Pécsi Nemzeti Színházban léptünk fel – immár hatodik alkalommal – a Nemzeti Táncegyüttes Kiegyezés c. produkciójában. A monumentális táncműsor révén itt is hatalmas siker részesei lehettünk.

Szeptember 22-én az Agárdi Szüret programjában szerepeltük Sió-agárdon, kakasdi, bogyiszlói és sióagárdi táncosok társaságában.

Szeptember utolsó szombatján fiatal táncosaink *Zugfil Rolf* és *Bagó Sára* irányításával idén is megszervezték a szüreti felvonulást.

Október 13-án a zengővárkonyiak láttak vendégül minket, a “sütt gesztenyés” Lukács-napi rendezvényükön, ahol galgahévízi, sióagárdi és a Horvátországból érkező szentlászói tánc csoportok társaságában adtunk műsort.

Október 19-én a Pécsvaradi Leányvásár pénteki nyitógaláján szerepeltünk egyre népesebb gyerekcsoportunkkal.

Október 20-án *Radó Tihamér* képviselte együttesünket a Gencsapáti Hagyományörző Néptáncegyüttes jubileumi rendezvényén.

November 24-én a Muharay Népművészeti Szövetség megbízásából régiós továbbképzést szerveztünk baranyai hagyományörző együttesek számára. A gyakorlati foglalkozások mellett *dr. Andrásfalvy Bertalan* tartott előadást a helyi és Várkonyból, Mislényből, Egregyőről érkező táncosoknak és vezetőiknek. A résztvevők – összesen negyven fő – a Tavasz vendéglőben ebédeltek a délutáni foglalkozás előtt.

November 30-án a komlói színházban léptünk fel a hagyományos Köz-

kincs Gálán, melyre rajtunk kívül öt kistérségi amatőr művészeti együttes kapott meghívást. A műsorunkban kilenc gyerektáncosunk is fellépett.

Ezen a napon két fő – *Lázár István és Lázárné Szabó Emese* – képviselte együttesünket a hagyományörzésről rendezett országos konferencián. A Budapesten a Magyarország Házában tartott tanácskozáson a szakemberek megvitaták, hogy hol tart, merre halad a hagyományörző együttes mozgalom?

December 1-jén a helyi Roma Nemzetiségi Önkormányzat felkérésére az iskolában rendezett Roma-nap szereplői voltunk a Kétújfalusi Hagyományörző Egyesület és a Limba Nostru Egyesület társaságában. Műsorunkat *Molnár Veronika* szólóénekeivel színesítettük.

Az óévet szilveszteri bál rendezésével zártuk, mellyel több mint kétszáz résztvevőnek segítettünk esztendő t búcsúztatni.

Egy százalék

Ezúton is köszönjük támogatóink segítségét, akik jövedelemadójuk 1%-át egyesületünk javára ajánlották fel az elmúlt évben vagy idén kívánják támogatni tevékenységünket!

Adószámunk:
18325920-1-02

Elnökség:

Kruzsely Cecília
Keserű Árpád
Lázárné Szabó Emese
Molnár János
Pintér Ildikó
Schätl Zsolt

Elnök:

Papp János

Tagságunk:

Bagó Sára
Bartalovics Zoltán
Bertalan Éva
Bocz Orsolya
Brand Petra
Csák Beatrix
Csák József
Csák Józsefné
dr. Csörnyei László
Czentner Blanka
Dallos Jánosné
Dallos László
Dallos Veronika
Erdei Benedek
Ferencz Tamás
Fodor Virág
Füzi Gyula
Gerencsér Mercédesz
Jakab Józsefné
Kruzsely Gina
Kruzsely László
Kruzsely Lászlóné
Kruzsely Pálma
Lajos Liliána
László Emese
Lázár István
Lázár Péter
Magyar Zsolt
Márton Istvánné
Molnár Ádám
Molnár Ferenc
ifj. Molnár Ferenc
Nagy Sándorné
Pappné Pintér Ilona
Poór Gabriella
Poór János
Poór Jánosné
Radó Bence
Radó Tihamér
Schumann Adél
Spáth Róbert
Spéth Ferenc
Tisztli-Papp Katalin
Varga Dóra
Wagner Bettina
Zak Andrea
Zugfil Richárd
Zugfil Rolf
Zsombéki Gergely

Régi hetényi épületek

Kis Radó Jánostól kaptuk a fenti fotót, melyen édesapja *Kis Radó János* (1927- 2000) látható házuk tornácán. (Ma Ormándi u. 2, Bence-gödör) Kis Radóék ezt a házat bővítették, újítták fel mai formájára 1980-ban. A porta a család ősi birtoka, hiszen a benne lakók egyik felmenője, ükapja, *Kis Dallos József* építette a képen látható házat az 1800-as évek közepén.

Ma is látható viszont szépen felújított formában a Fő u. 57. számú épület, amely vendégházként üzemel. Az egykori lakóház fotóját *Molnár Ferenc*től kaptuk. Így nézett ki az épület 2002-ben a felújítás előtt. Az ezredfordulóra kilátástalan sorsra jutott porta ma a Fő utca egyik éke.

